

Erejepov Tuyana Baxtiyarovich,

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Folklor va etnografiya kafedrasi o'qituvchisi

TALABALARDA CHOLG'U IJROCHILIGINI MAHORATINI TAKOMILLASHTIRISHDA PEDAGOGNING ROLI

ANNOTATSIYA: Maqolada talabalarda cholg'u ijrochiligi mahoratini takomillashtirishda pedagogning o'rni va kasbiy mahorati tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida pedagogning ijodiy yondashuvi, shaxsiy namunasi va texnik mahoratni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalari asosida talabalarning badiiy tafakkuri va musiqiy dunyoqarashi shakllanishining amaliy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, cholg'u ijrochiligini talabalarga o'rgatishda innovatsion metodlar foydalanishga alohida e'tibor qaratilgan.

KALIT SO'ZLAR: cholg'u ijrochiligi, pedagogik mahorat, ijro texnikasi, metodika, ijodkorlik, musiqiy ta'lim, milliy cholg'u an'analari, innovatsion yondashuv.

KIRISH. Cholg'ularda har bir xalqning milliy g'ururi, an'anasi, qadriyatlari o'z ifodasini topganki, ulardan taraladigan ovoz ham shunga moslashgan. Musiqiy cholg'ularda ijrochilik san'ati insoniyat ma'naviyatini tarannum etuvchi vosita, ya'ni xalq ijodiyoti maxsuli bo'lib, azal-azaldan omma orasida shakllanib, mohir soz ustalari tomonidan yasalib, tobora mukammallashib kelayotgan mo'jizaviy va ifodaviy asboblardir. Bular barchasi yaratilajak cholg'ularning shakliga va milliylik mezoniga asos bo'lib xizmat qiladi. Tarix davomida, doimo musiqiy cholg'ularga bo'lgan e'tibor katta bo'lish bilan birga tarbiyaviy tomonlari ham alohida ahamiyatga ega bo'lib kelgan.

Xalq cholg'ulari uzoq o'tmishda paydo bo'lgan. Ma'lumotlarga qaraganda, dastlabki musiqa cholg'ulari eramizdan avvalgi XIII ming yillikda dunyoga kelgan, deb taxmin qilinmoqda. Musiqachilikda dastlab urma zarbli cholg'ular paydo bo'lgan. Chunki eng qadimgi mehnat qo'shiqlari ishning ritmik tuzilishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan. Undan keyin shovqinli cholg'ular paydo bo'ldi, ijrochilar qarsak chalib ritmni ta'kidlagan, shovqinli cholg'ular ta'sirini ko'paytirganlar. Ijrochi ayollarning chapak zarblari o'ziga xos, takrorlanmas go'zal holatni vujudga keltirar edi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR: Musiqiy san'at inson qalbiga ta'sir etuvchi kuchli vosita sifatida nafaqat estetik, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi, musiqaning badiiy mohiyatini ifoda etishning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayonda pedagogning o'rni beqiyosdir. Pedagog nafaqat o'quvchilarga texnik mahorat va nazariy bilimlarni o'rgatadi, balki ularning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishda ko'maklashadi. Zamonaviy musiqiy ta'limda pedagogdan ijro texnikasini rivojlantirish bilan birga, talabalarni innovatsion g'oyalarga undash, milliy cholg'u madaniyatini o'rgatishda zamonaviy metodlarni qo'llash va ularni ijodkor shaxs sifatida shakllantirish talab etiladi. Cholg'u ijrochiligini o'rgatish jarayonida pedagogdan o'ziga xos yondashuvlar, badiiy va texnik kompetensiyalarni rivojlantirish hamda ularning amaliy mashg'ulotlarining samaradorligini yanada takomillashtirish, ilmiy va metodik jihatdan professional bo'lish talab etiladi.

Jadal rivojlanib borayotgan ta'lim tizimi yangiliklaridan muntazam ravishda xabardor bo'lish, fan va pedagogikaning yangi texnologiyalarini faoliyatida samarali qo'llay olish hozirgi

zamon pedagoglarining asosiy vazifalaridandir. Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosati va ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar ham ayni shu masalalarga qaratilmoqda. Hozirda jahon bo'ylab keng ommalashgan musiqiy kompyuter dasturlari, nota muharrirlari imkoniyatlaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanish lozim. Ta'lim innovatsiyalari muammolarini hal etishda o'qituvchining faoliyati haqida masala eng muhim masala bo'lib turibdi. Pedagogning ijodiy potentsiali uning kreativligi, ya'ni ijodkorligi shaxsiyatini shakllantirishga intilishida, pedagogik odobning namoyon bo'lishi, empatiya, qobiliyat, tasavvurni rag'batlantirish, yumor hissini rivojlantirish, qiziqarli, kutilmagan, paradoks savollarni qo'yish o'quvi, talabalarni savol berishga jalb qilish o'quvi va hokazo orqali oshirilishi mumkin.

Rus pedagogi Y.I. Ilin: "Pedagogika "quyma quyish"dan foydalanish mumkin bo'lgan soha emas. Uni nusxa ko'chirib, seriyalab amalga oshirib bo'lmaydi. Chunki bir odamga yaraydigan uslub boshqa odamga to'g'ri kelmasligi mumkin, shunday bo'ladi ham. Bu nusxa ko'chirib, har bir odamning potrfeliga solib qo'yish mumkin bo'lgan "kalit" emas, balki biror yakka tartibda ishlanadigan "ochqich" bo'lib, u faqat mohir usta qo'llaridagina ish beradi", – deb ta'kidlaydi. Talabalarda cholg'u ijrochiligini mahoratini takomillashtirishda pedagogning ijodiy yondashuvi quyidagi asosiy jihatlar bilan tavsiflanadi:

Individual yondashuv – har bir talabada ijro qobiliyatlari va qiziqishlar har xil bo'lgani sababli, pedagog ularning shaxsiy ehtiyojlari va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Bu, talabaga mos keladigan metodika va repertuarni tanlashni talab qiladi. Cholg'u ijrosi bilan shug'ullanish natijasida o'quvchi ham aqliy, ham jismoniy charchashi sababli uning dam olishiga bir oz vaqt ajratilishi kerak. Aks holda ijroning sifati yomonlashib, xato va kamchiliklarga yo'l qo'yilishi mumkin.

Insonlar individual xususiyatlari bilan bir-biridan farq qilishi ma'lum. Mutlaqo bir xil xususiyatli odamlar bo'lmaganidek, har bir o'quvchining xususiyatlari ham o'ziga xos va takrorlanmasdir. Ta'lim - tarbiyaning talablari esa barcha o'quvchilar uchun yagona bo'lib qolaveradi. Samarali natijaga erishish uchun o'quvchilarga nisbatan pedagogik vositalarni qanday qo'llash kerak? Ta'lim ishida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, shu xususiyatlar asosida ishni tashkil etish yuqoridagi savolga ma'lum darajada javob bo'lishi mumkin.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: Ta'lim jarayonida o'quvchilarga individual yondashish muammosi ijodiy xarakterga ega. Bu jarayonning har bir bosqichiga oldindan aniq ko'rsatma berib bo'lmaydi. Pedagogikada tarbiyalanuvchilarga individual yondashish masalasi ta'lim - tarbiya ishining barcha bo'g'inlarini o'z ichiga oladi. Individual yondashishning mohiyati o'quvchi oldiga qo'yilgan umumiy tarbiya vazifasining har bir o'quvchiga, uning barcha xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik ta'sir ko'rsatish orqali amalga oshirilishidir. Amalda xulqi, xarakteri, salohiyati turlicha bo'lgan o'quvchilarni uchratish mumkin. Bazi o'quvchilarning qobiliyatlari yoshlik chog'laridanoq sezilsa, boshqalarida qobiliyatni aniqlash ancha vaqt talab etadi. Ayrim o'quvchilar sho'x, o'yingaroq bo'lib, ko'p narsaga qiziqsalar, boshqalari vazmin, bosiq bo'ladilar. O'quvchilarning xarakter va xulqlari qanday bo'lishidan qat'iy nazar ularga o'qituvchining e'tibori talab etiladi.

O'quvchilarga induvidual yondashish birinchi, navbatda ularda ijobiy sifatarni mustahkamlash va salbiylarini yo'qotishga qaratiladi. O'quvchilarning salbiy sifatlarini o'qituvchi vaqtida sezib, bartaraf etish choralari ko'rish, kelajakda o'quvchini qayta tarbiyalashdek qiyin ishning oldini oladi. Tarbiyada individual yondashish samaradorligini oshirishda o'quvchi xarakteridagi ijobiy sifatlarga tayanish foydali, degan fikr avvaldan ma'lum.

Badiiy talqin va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlash – talabalarning musiqiy tafakkuri va badiiy tasavvurlarini rivojlantirish pedagogning asosiy vazifalaridan biridir. U ijrochilik jarayonida talabalarni musiqiy asarlarni chuqur tushunishga va badiiy talqin qilishga o'rgatishi kerak. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish – zamonaviy o'qitish texnologiyalari va raqamli platformalarni ijro jarayonida qo'llash talabalarni motivatsiya qilish va texnik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, virtual cholg'ular yoki ijrochilikni tahlil qiluvchi dasturlarni o'rgatish jarayoniga joriy etish samaradorlikni oshiradi.

Milliy va zamonaviy cholg'u ijrochiligi uyg'unligi – pedagog ijro jarayonida milliy cholg'u asboblarning o'ziga xosligini va zamonaviy ijrochilik texnikalarini integratsiya qilishi kerak. Bu talabada milliy madaniyatga hurmatni kuchaytirib, ijodkorlikni rivojlantiradi.

Ijodiy erkinlikka yo'l ochish – talabalarni ijro jarayonida o'z fikrini bildirishga va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlashga undash muhimdir. Bu, ularning musiqiy tasavvurini kengaytirib, ijro jarayoniga yangilik olib kiradi.

Motivatsion yondashuv – pedagog talabalarni ilhomlantirishi, ularni ijro jarayonida muvaffaqiyatga erishishga intilishga undashi kerak. Bu maqsadda maqto'v, tanlovlarda ishtirok etish va musiqiy yutuqlarni tan olish juda muhimdir.

Texnik ko'nikmalarni badiiy maqsad bilan uyg'unlashtirish – ijro texnikasi talabalarning badiiy ifodalilik qobiliyatlari bilan uyg'unlashishi kerak. Pedagog ijro texnikasiga emas, balki musiqiy ifodalilikka asosiy e'tiborni qaratadi, chunki musiqaning ta'sirchanligi shu omil bilan bog'liq.

Tahlil va qayta aloqa – pedagog ijro jarayonini tahlil qilib, talabaga aniq va konstruktiv fikr-mulohazalar beradi. Bu talabaga o'z xatolarini tushunib, ularni bartaraf etishga yordam beradi.

Talaba o'z o'qituvchisining ko'rsatma va fikrlariga ko'rko'rona ergashib bo'ysunishi emas, balki biror masala yuzasidan o'zining shaxsiy munosabatini ijro orqali bildirish kerak. O'qituvchi rahbarligida o'tiladigan darsning ahamiyati katta, lekin bu ish o'quvchining mustaqil ishlari muhimligini inkor etmaydi, O'quvchining mustaqil mashg'ulotiga sarf bo'layotgan vaqtini bekor o'tkazmasligini o'rganib borish kerak. Buning uchun o'quvchiga mustaqil mashg'ulotni qanday tashkil qilish, nimalarga ko'proq e'tibor berish kerakligini tushuntirish lozim. Vaqtdan ratsional va umumli foydalanish mustaqil ishlash asosi prinsiplaridan biri bo'lishi zarur. Asosiy prinsiplaridan yana biri mashg'ulotning muntazamligidir. Ijroni o'rgatishning dastlabki davridan boshlab o'quvchida muntazam mustaqil ishlashni ko'nikmasini hosil qilish zarur. Odatda, muntazamlikka erishish qiyin bo'lsa ham, bunday mashg'ulotlar asta-sekin odat tusiga ko'rib borishi maqsadga muvofiqdir. Hozirgi paytda o'quv yurtlaridagi o'zlashtiriladigan ma'lumotlar miqdorining ortib borishi, kam vaqt sarf qilib ko'proq natijaga erishishni taqozo etadi. To'g'ri fikrlay oladigan va mustaqil ishlay biladigan sozandani shakillantirish o'qituvchining asosiy vazifasidir. O'qituvchi faqatgina cholg'uchilik san'atini o'rganayotgan o'quvchi bilan emas, balki tom ma'noda tarbiyalanuvchi bilan ishlayotganini his etishi lozim.

Ishga xuddi mana shunday yondashish kerak, zamonaviy fan ta'lim va rivojlanishni ilmiy nuqtai nazardan chuqur va har taraflama o'rganibdi. Ta'lim va rivojlanish jarayoni bir - biri bilan uzviy bog'langan. Rivojlanish ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. O'quvchilarning muayyan bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirishlarining individual xususiyatlari, ongning qanchalik rivojlanganligi ta'lim jarayoniga ta'sirini o'tkazadi. Kimning ong va intellekt darajasi rivojlangan bo'lsa, u turli bilim va ko'nikmalarni oson va tez o'zlashtira oladi.

XULOSA: Cholgʻu ijrochiligini talabalarga oʻrgatishda innovatsion metodlar nafaqat taʼlim sifatini yaxshilaydi, balki talabalarni ijodkor, mustaqil fikrlaydigan va mahoratli ijrochi sifatida shakllantirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv musiqiy taʼlimni zamonaviy talablar darajasiga koʻtaradi va milliy madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Cholgʻu ijrochiligini talabalarga oʻrgatishda pedagogning muvaffaqiyatli boʻlishi uchun baʼzi keng tarqalgan xatolardan qochishi juda muhim. Har bir talabada oʻziga xos qobiliyat, oʻrganish surʼati va qiziqishlar mavjud. Bir xil yondashuvni barcha talabalar uchun qoʻllash ijro salohiyatini toʻlaqonli rivojlantirishga toʻsqinlik qilishi mumkin. Talabani ehtiyojlariga mos oʻqitish usullarini ishlab chiqish va shaxsiy oʻquv dasturlarini shakllantirish zarur. Faqat texnik mahoratga urgʻu berish nazariy bilimlarning sustligiga olib kelishi mumkin. Bu esa talabada musiqiy asarlarning falsafiy va badiiy mazmunini toʻgʻri anglamaslikka sabab boʻladi. Shu sabab talabani nazariy bilimlarini ham takomillashtirib borishiga ahamiyat berish kerak. Nazariy va amaliy taʼlimni muvozanatli tashkil etish. Har bir ijro jarayonida asarning tarixi va mazmuniga alohida eʼtibor qaratish kerak. Faqat aniq koʻrsatmalarga asoslangan taʼlim talabani ijodkorligini cheklashi mumkin. Bu ijro jarayonida quruq texnik ifodalarga olib keladi. Talabaga oʻz talqinini shakllantirish va ijroda ijodiy erkinlikka yoʻl ochish ham davr talabi hisoblanadi. Doimiy tanqid va bosim talabani ijrodan uzoqlashtirib, unga nisbatan qiziqishni yoʻqotishiga olib kelishi mumkin. Tanqidni konstruktiv va ragʻbatlantiruvchi shaklda berish. Kamchiliklarni koʻrsatish bilan birga muvaffaqiyatlarni eʼtirof etish ham pedagogning mahoratiga kiradi. Talabani darajasiga mos kelmaydigan murakkab yoki qiziqish uygʻotmaydigan repertuarni tanlash talabani charchatishi yoki motivatsiyani pasaytirishi mumkin. Talabani texnik va badiiy qobiliyatlariga mos repertuar tanlash, uni bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish zarur. Shu bilan birga, zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanmaslik taʼlim jarayonini eskirgan va samaradorlikdan yiroq qiladi. Interaktiv darsliklar, raqamli platformalar va tahliliy dasturlarni oʻquv jarayoniga joriy etish kerak.

Cholgʻu ijrochiligini talabalarga oʻrgatishda pedagogning har bir xatosi taʼlim sifatiga va talabani ijro mahoratiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Shu sababli, pedagog individual yondashuvni saqlagan holda ijodiy, badiiy va zamonaviy yondashuvlarni uygʻunlashtirishi, motivatsion muhit yaratishi va har bir talabani rivojlanishiga koʻmak berishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR:

1. Raxmatov E., Maxammatov A. Xalq cholgʻu asboblari shakllanishi va uning tarbiyaviy ahamiyati// konf. “Musiqiy taʼlim va tarbiya jarayoniga zamonaviy yondashuvning dolzarb masalalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi. – Jizzax: JDPU, 2022. – 460 bet.
2. Abilov M. Musiqa oʻqituvchisining innovatsion pedagogik mahoratini rivojlantirish// konf. “Musiqiy taʼlim va tarbiya jarayoniga zamonaviy yondashuvning dolzarb masalalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi. – Jizzax: JDPU, 2022. – 460 bet
3. Rahimov Sh.N Tarbiya jarayonida talabalarga individual yondashish// konf. “Musiqiy taʼlim va tarbiya jarayoniga zamonaviy yondashuvning dolzarb masalalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi. – Jizzax: JDPU, 2022. – 460 bet
4. Rahimov Sh., Yusupov Sh. Cholgʻu ijrochiligi. – Toshkent.: Musiqa nashriyoti, 2011. 88 b.